

QUYỀN TRẺ EM VỀ GIỮ MỐI LIÊN HỆ VỚI ÔNG BÀ: QUY ĐỊNH CỦA PHÁP LUẬT CỘNG HÒA PHÁP VÀ KINH NGHIỆM CHO VIỆT NAM

HOÀNG THẢO ANH*

Ngày nhận bài: 13/02/2019

Ngày phản biện: 20/02/2019

Ngày đăng bài: 25/03/2019

Tóm tắt:

Quyền giữ mối liên hệ với ông bà là một quyền trẻ em được quy định trong pháp luật nhiều nước trên thế giới nhưng lại chưa hề xuất hiện trong pháp luật Việt Nam. Việc thiếu vắng hành lang pháp lý đối với quyền này và các quyền phát sinh gây ra nhiều bất cập khi giải quyết các tranh chấp hôn nhân và gia đình (HN&GD) nói chung cũng như trong vấn đề bảo vệ trẻ em nói riêng. Chính vì thế, bài viết này sẽ tiếp cận các quy định liên quan đến mối quan hệ giữa ông bà và cháu theo pháp luật Cộng hòa Pháp, trên cơ sở đó rút ra một số bài học kinh nghiệm để gợi ý hoàn thiện pháp luật hôn nhân và gia đình Việt Nam.

Từ khóa:

Quyền trẻ em, ông bà, cháu, hôn nhân và gia đình, liên hệ, pháp luật Pháp, pháp luật Việt Nam.

Abstract:

The rights of a child to keep contacts with their grandparents is a children's rights which is recognized in many countries around the world, but have not appeared in Vietnam. The absence of a legal framework for these rights and their derivative rights creates many shortcomings when resolving marriage and family disputes in general as well as in child protection issues. Therefore, this article will approach the regulations related to the relationship between grandparents and grandchildren in the law of the Republic of France, on which bases it shall give some suggestions to improve the Law on Marriage and Family of Vietnam.

Keywords:

Children's rights, grandparents, grandchildren, Marriage and Family, contact, French law, Vietnamese law.

Dẫn nhập

Quyền trẻ em về giữ mối liên hệ với ông bà và quyền phát sinh, theo đó là quyền của ông bà được thăm cháu là các quyền nhân thân cơ bản và khá phổ biến được quy định trong

* ThS., Giảng viên Trường Đại học Luật, Đại học Huế; Email: thaoanh694@gmail.com

pháp luật dân sự của nhiều nước. Nhóm quyền này đặt ra vấn đề duy trì mối quan hệ cá nhân giữa đứa trẻ và ông bà của chúng, đặc biệt là trong trường hợp phát sinh những mâu thuẫn gia đình giữa cha mẹ đứa trẻ và ông bà¹. Trên thực tế, đây là nhóm quyền bị đe dọa trong trường hợp có xung đột trực tiếp giữa ông bà và cha mẹ, nhưng cũng có thể xảy ra khi không có xung đột, ví dụ khi cặp vợ chồng sống riêng và không có thời gian quan tâm đến việc giúp con cái họ duy trì liên hệ với ông bà; hoặc sau khi ly hôn có sự ngăn cách giữa các bên nội, ngoại.

Thông thường, việc ông bà có tiếp cận được cháu mình hay không phụ thuộc vào ý chí chủ quan của cha mẹ đứa trẻ, trên cơ sở đồng ý cho ông bà tới thăm cháu hoặc chủ động dẫn cháu về thăm ông bà. Tuy nhiên, về mặt pháp lý, pháp luật hôn nhân và gia đình của Việt Nam hiện chưa có điều khoản cụ thể liên quan đến nhóm quyền này, đồng thời cũng chưa có cơ chế giải quyết tranh chấp khi mâu thuẫn phát sinh. Chính vì thế, việc nghiên cứu pháp luật của một số nước tiên tiến để rút ra kinh nghiệm lập pháp cho Việt Nam là điều hết sức cần thiết, trong bối cảnh các quan hệ dân sự trong lĩnh vực hôn nhân gia đình ngày càng phát triển và trở nên ngày càng phức tạp trong khi khung pháp lý điều chỉnh vẫn chưa đáp ứng được đầy đủ. Việc hoàn thiện các quy định của pháp luật Việt Nam sẽ đáp ứng nhu cầu hội nhập. Đặc biệt, trong các trường hợp tranh chấp có yếu tố nước ngoài mà pháp luật nước bạn có quy định và tòa án có phán quyết liên quan đến nhóm quyền này, nhưng khi thi hành ở Việt Nam gặp khó khăn trong vấn đề công nhận và cho thi hành bản án.

1. Những quy định của pháp luật Cộng hòa Pháp về mối quan hệ giữa ông bà và cháu

1.1. Quyền duy trì mối liên hệ với ông bà của trẻ em và quyền tiếp cận cháu của ông bà

Bộ luật Dân sự Pháp tại Điều 371-4 đã quy định như sau:

“Trẻ em có quyền duy trì mối quan hệ cá nhân với thế hệ trước của mình. Việc thực hiện quyền này chỉ có thể bị ngăn trở nếu có sự ảnh hưởng đến quyền lợi của đứa trẻ”².

Theo đó, trẻ em có quyền giữ quan hệ riêng với ông bà của chúng một cách độc lập và không chịu sự can thiệp bởi ý chí chủ quan của cha mẹ, trừ trường hợp việc duy trì mối quan hệ này tiềm tàng những nguy cơ gây phương hại đến đứa trẻ. Đây là điều khoản đã trải qua nhiều lần sửa đổi, bổ sung với phiên bản gần đây nhất được cập nhật vào ngày 19/5/2013 bởi Luật số 2013-404 ngày 17/05/2013³. Ở những lần sửa đổi năm 1971⁴ và 1994⁵, luật chỉ ra rất

¹ Le droit de visite des grands-parents, <https://www.dossierfamilial.com/famille/enfant/le-droit-de-visite-des-grands-parents-55394>, truy cập ngày 6/12/2018.

² “L'enfant a le droit d'entretenir des relations personnelles avec ses ascendants. Seul l'intérêt de l'enfant peut faire obstacle à l'exercice de ce droit”.

https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=4BDCA7C54A246B4D605A4BF95449DA64.tplgfr35s_3?idArticle=LEGIARTI000027432028&cidTexte=LEGITEXT000006070721&categorieLien=id&dateTexte=

³ Trang web đăng tải các luật và bộ luật của chính phủ Pháp, https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexteArticle.do;jsessionid=4BDCA7C54A246B4D605A4BF95449DA64.tplgfr35s_3?cidTexte=JORFTEXT000027414540&idArticle=LEGIARTI000027416474&dateTexte=20181207&categorieLien=id#LEGIARTI000027416474, truy cập ngày 6/12/2018.

rõ rằng cha mẹ không được cản trở quan hệ cá nhân giữa đứa trẻ và ông bà của chúng, trừ trường hợp có lý do nghiêm trọng. Trong trường hợp các bên không đạt được sự đồng thuận, thì thẩm phán gia đình sẽ xác định chừng mực cho phép của quan hệ này.

Kể từ lần sửa đổi năm 2002⁶, cụm từ “ông bà” được thay thế bằng “thế hệ trước”, và điều luật cũng nhấn mạnh quyền duy trì mối quan hệ với ông bà của đứa trẻ như sau: “Trẻ em có quyền duy trì các mối quan hệ cá nhân với thế hệ trước của chúng. Quyền này chỉ có thể bị hạn chế bởi những lý do nghiêm trọng”⁷.

Như vậy, có thể thấy, quan hệ cá nhân giữa trẻ em và ông bà từ một “lợi ích” của đứa trẻ được pháp luật bảo vệ, đã dần được ghi nhận là một quyền nhân thân của trẻ em. Điều này cũng cho thấy tính chủ động và sự tự quyết của trẻ em được tôn trọng, thay vì phụ thuộc vào ý chí của cha mẹ như trong quá khứ.

Với Điều 371-4 BLDS Pháp, ông bà cũng có thể yêu cầu công nhận quyền thăm hỏi (ví dụ, khả năng tiếp đón đứa trẻ trong một buổi chiều), thậm chí thăm lưu trú (là quyền thăm hỏi với thời gian lâu hơn, có thể kéo dài ít nhất một đêm, tức ông bà có thể ở lại nhà cha mẹ đứa trẻ) và quyền liên lạc (trao đổi qua thư từ, điện thoại)⁸ với đứa cháu của họ.

Tuy nhiên, trên thực tế, nhiều trường hợp các vị phụ huynh đã từ chối cho phép ông bà tới thăm cháu mình. Trong trường hợp xảy ra tranh chấp liên quan đến quyền thăm cháu của ông bà, vụ việc sẽ được đem ra trước thẩm phán gia đình của Tòa Thượng Thẩm nơi đứa trẻ cư ngụ để giải quyết.

1.2. Giải quyết tranh chấp để xác định quyền tiếp cận cháu của ông bà

Theo pháp luật của Pháp, đối với một tranh chấp dân sự thuộc lĩnh vực hôn nhân gia đình thì tổ tụng tư pháp luôn là giải pháp cuối cùng. Thông thường, trong nhiều trường hợp, các đương sự được tư vấn áp dụng quy trình hòa giải và đối thoại giữa cha mẹ và ông bà, chẳng hạn như quy trình hòa giải các vụ việc gia đình (la procédure de médiation familiale).

⁴ Phiên bản sửa đổi của Điều 371-4 BLDS Pháp, có hiệu lực từ ngày 01/01/1971, [https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=4BDCA7C54A246B4D605A4BF95449DA64.tplgfr35s_3?idArticle=LEGIARTI000006426472&cidTexte=LEGITEXT000006070721&cat](https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=4BDCA7C54A246B4D605A4BF95449DA64.tplgfr35s_3?idArticle=LEGIARTI000006426472&cidTexte=LEGITEXT000006070721&categorieLien=id&dateTexte=19940228)

⁵ Phiên bản sửa đổi của Điều 371-4 BLDS Pháp, có hiệu lực từ ngày 01/01/1994, [https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=4BDCA7C54A246B4D605A4BF95449DA64.tplgfr35s_3?idArticle=LEGIARTI000006426473&cidTexte=LEGITEXT000006070721&cat](https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=4BDCA7C54A246B4D605A4BF95449DA64.tplgfr35s_3?idArticle=LEGIARTI000006426473&cidTexte=LEGITEXT000006070721&categorieLien=id&dateTexte=20020304)

⁶ Phiên bản sửa đổi của Điều 371-4 BLDS Pháp, có hiệu lực từ ngày 5/3/2002, [https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=4BDCA7C54A246B4D605A4BF95449DA64.tplgfr35s_3?idArticle=LEGIARTI000006426474&cidTexte=LEGITEXT000006070721&cat](https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=4BDCA7C54A246B4D605A4BF95449DA64.tplgfr35s_3?idArticle=LEGIARTI000006426474&cidTexte=LEGITEXT000006070721&categorieLien=id&dateTexte=20070305)

⁷ “L'enfant a le droit d'entretenir des relations personnelles avec ses ascendants. Seuls des motifs graves peuvent faire obstacle à ce droit”

⁸ Petits-enfants: droit de visite des grands-parents, <https://www.dossierfamilial.com/famille/enfant/le-droit-de-visite-des-grands-parents-55394>

Trong trường hợp đối thoại và hòa giải không thành, thì các thủ tục pháp lý sẽ được áp dụng. Khi Tòa Thượng thẩm thụ lý hồ sơ, vụ án sẽ được giao cho thẩm phán tòa gia đình và phiên xử sẽ diễn ra trong phòng hội đồng. Như vậy, các thủ tục tố tụng sẽ được diễn ra sau các cánh cổng đóng kín để bảo vệ sự riêng tư của các bên, đặc biệt là trẻ em có liên quan trong vụ việc.

Các bên buộc phải có sự hỗ trợ pháp lý của luật sư. Thẩm phán tòa gia đình phải lắng nghe lập luận của các bên trong tương quan cân nhắc đến quyền lợi của đứa trẻ để đưa ra quyết định. Thông thường, vị thẩm phán phải quan tâm đến các vấn đề như sau:

- Nguyên nhân gây ra xung đột giữa cha mẹ và ông bà: thẩm phán gia đình thường rất coi trọng căn nguyên của vấn đề, nhằm xem xét liệu có thể tìm thấy một kênh thảo luận cho các bên vì lợi ích của đứa trẻ hay không;

- Những giải pháp mà các bên có thể đã đưa ra từ trước;

- Mối quan hệ giữa những thành viên khác nhau của gia đình, bao gồm mối liên hệ giữa đứa trẻ và ông bà chúng;

- Báo cáo về các điều tra xã hội và tâm lý liên quan đến đứa trẻ và bối cảnh gia đình nơi đứa trẻ lớn lên;

- Phiên điều trần trẻ em, theo những quy định tại Điều 388-1 BLDS Pháp⁹. Quy trình này cho phép thẩm phán gia đình lắng nghe và thấu hiểu quan điểm cũng như nguyện vọng của đứa bé. Phiên điều trần này đóng vai trò rất quan trọng, nhưng nó cũng không mang tính ràng buộc đối với vị thẩm phán gia đình.

Sau khi cân nhắc đến các yếu tố trên, thẩm phán sẽ đưa ra quyết định. Có một số trường hợp ông bà bị cấm tiếp cận đứa trẻ (cấm thăm hỏi và thăm lưu trú) nếu vị thẩm phán cho rằng phải làm vậy để đảm bảo lợi ích cho đứa bé.

Như vậy, trong trường hợp này sẽ đặt ra vấn đề xác định thế nào là “lợi ích của trẻ”. Trong khuôn khổ quyền thăm hỏi của ông bà, lợi ích của trẻ được hiểu là những lợi ích liên quan đến việc thăm hỏi này. Lợi ích của trẻ được xem là giải pháp tốt nhất cho sự phát triển về tâm, sinh lý của đứa trẻ, tức là phải tìm kiếm giải pháp tối ưu phù hợp với nhu cầu của đứa bé, trong tương quan với điều kiện, hoàn cảnh xung quanh. Vị thẩm phán có thể từ chối quyền thăm hỏi của ông bà nếu rơi vào một trong các trường hợp sau:

- Nếu đứa trẻ từ chối việc thăm hỏi;

- Nếu bối cảnh gia đình đứa trẻ quá phức tạp, đến mức nếu việc thăm hỏi diễn ra có thể sẽ khiến trẻ gặp phải những xung đột triền miên;

⁹ Điều 388-1 BLDS Pháp quy định về những điều kiện để tổ chức phiên điều trần đối với trẻ vị thành niên, phiên bản mới nhất của điều luật được sửa đổi bổ sung bởi Luật số 2007-308 ngày 7/3/2007 và có hiệu lực từ ngày 01/01/2009, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721&idArticle=LEGIARTI000006427148>, truy cập ngày 7/12/2018.

- Nếu đứa trẻ có thể sẽ gặp nguy hiểm khi tiếp xúc với ông bà. Chẳng hạn như các trường hợp ông bà nghiện rượu, bạo lực hay sử dụng ma túy...

- Nếu ông bà không có khả năng chăm sóc cháu, ví dụ như gánh nặng tài chính, khuyết tật nặng...

Đôi khi, vị thẩm phán gia đình sẽ ra một số quyết định nhẹ nhàng hơn, như chỉ cho phép thăm hỏi đơn giản mà không lưu trú, hoặc cho phép liên lạc qua thư từ, điện thoại. Phán quyết của thẩm phán gia đình luôn được đưa ra trên cơ sở vì lợi ích đứa trẻ, nhân tố chính của vụ việc¹⁰.

Trong trường hợp quyền thăm hỏi của ông bà được Tòa công nhận nhưng cha mẹ đứa trẻ vẫn không thực hiện theo phán quyết thì họ có thể phải đối mặt với án hình sự về tội “Đem trả trẻ về (cho người có thẩm quyền nuôi trẻ)”¹¹ với mức phạt tù từ một tháng đến một năm và khoản tiền phạt 15.000 euro¹².

2. Pháp luật Việt Nam liên quan đến quyền của ông bà đối với cháu và một số đề xuất hoàn thiện khung pháp lý

Hiện nay, pháp luật Việt Nam chưa có một khung pháp lý nào liên quan đến quyền thăm cháu của ông bà hay quyền giữ quan hệ cá nhân với ông bà của trẻ em. Luật Hôn nhân và gia đình mới chỉ dừng lại ở các quy định về quan hệ giữa cha mẹ và con cái sau khi ly hôn hay những trường hợp hạn chế cha mẹ tiếp cận đứa trẻ vì một số lý do đặc biệt. Còn những quan hệ khác như đối với ông bà, họ hàng thì cơ sở vẫn là những “luân lý” hay “tình nghĩa”, vốn được nhận định một cách chủ quan và tùy thuộc vào quan điểm của các bậc cha mẹ. Điều này có thể lý giải là do có sự khác biệt trong cấu trúc gia đình ở Việt Nam so với các nước phương Tây: nếu ở Pháp và các nước Âu Mỹ xây dựng gia đình trên cơ sở gia đình hạt nhân thường chỉ bao gồm hai thế hệ (cha mẹ và con); thì xã hội Việt Nam vẫn giữ cấu trúc tam đại đồng đường, tức gia đình gồm thế hệ ông bà, cha mẹ, con (cháu). Vì thế ở Việt Nam thông thường ông bà sẽ sống chung với cháu hoặc sẽ vẫn giữ mối liên hệ thân thiết với quan điểm “trẻ cậy cha, già cậy con”. Còn các nước phương Tây như Pháp thì do cuộc sống của cha mẹ và con cái sau khi trưởng thành là hoàn toàn độc lập với nhau, nên những liên kết trong gia đình không còn vững chắc, đặt ra vấn đề bảo đảm quyền tiếp cận cháu - ông bà.

¹⁰ *Petits-enfants: droit de visite des grands-parents*, trang thông tin điện tử Droit finance <https://droit-finances.commentcamarche.com/faq/5487-petits-enfants-droit-de-visite-des-grands-parents>, truy cập ngày 8/12/2018.

¹¹ Tội “Đem trả trẻ về cho người có thẩm quyền nuôi trẻ”: Theo án lệ tòa Phá án ngày 26/5/2004 số 03-84.778 tội danh này không cần yếu tố có quyết định của tòa án về quyền nuôi trẻ của cha mẹ. Xem thêm tại <https://www.legavox.fr/blog/canini-formation/representation-enfant-disent-tribunaux-9440.htm>

¹² Le droit de visite des grands-parents, <https://www.dossierfamilial.com/famille/enfant/le-droit-de-visite-des-grands-parents-55394>, truy cập ngày 6/12/2018.

Tuy nhiên, hiện tượng này đã và đang đặt ra ở các thành phố lớn của Việt Nam, với nguồn lao động dịch chuyển từ các vùng đến để làm việc, gây dựng sự nghiệp. Vấn đề này hiện tiềm tàng nguy cơ gây ảnh hưởng đến tâm lý của trẻ và cũng xâm phạm nhu cầu giữ mối quan hệ tình cảm giữa trẻ và ông bà khi cha mẹ và ông bà nảy sinh tranh chấp.

Mặt khác, thiếu quy định về quyền tiếp cận cháu của ông bà kéo theo sự thiếu sót các quy định về hạn chế tiếp cận trẻ em. Trong nhiều trường hợp, ông hoặc bà bạo lực hay nghiện hút, ma túy, có vấn đề về thần kinh,... có thể gây phương hại đến đứa trẻ, và cần phải bị cách ly. Rất nhiều vụ việc đau lòng ở Việt Nam như về bà giết cháu¹³, hay ông hiếp dâm cháu¹⁴ đã khiến xã hội không khỏi bức xúc và luôn mong muốn tìm kiếm giải pháp nhằm bảo vệ trẻ em. Cha mẹ những đứa trẻ trong các vụ án kể trên, có thể đã biết trước ông bà có vấn đề bất ổn, nhưng chưa có sự quan tâm đúng mức nên đã để xảy ra hậu quả đáng tiếc.

Trên cơ sở tham khảo pháp luật Pháp, tác giả đưa ra một số đề xuất nhằm hoàn thiện pháp luật Việt Nam trong lĩnh vực hôn nhân và gia đình như sau:

Thứ nhất, cần công nhận quyền giữ mối quan hệ cá nhân với ông bà của trẻ em trong Luật Hôn nhân và gia đình. Chúng ta phải nhìn nhận lại tất cả các quan hệ trong gia đình dưới góc độ pháp lý. Việc duy trì các mối quan hệ giữa các thế hệ trong gia đình từ trước đến nay vẫn theo “trật tự xã hội”, “trật tự gia đình” thì nay nên được xem xét dưới góc độ quyền trẻ em. Theo quan điểm của tác giả, Quyền này tồn tại cả trong giai đoạn hôn nhân của cặp vợ chồng và sau khi ly hôn.

Quyền giữ mối quan hệ cá nhân với ông bà của trẻ em cũng làm phát sinh quyền thăm cháu, quyền giữ liên lạc với cháu (qua thư tín, phương tiện thông tin, điện thoại) của ông bà. Quyền thăm cháu có thể chia thành nhiều cấp độ: thăm ngắn hạn (một buổi) hoặc thăm dài hạn (một ngày trở lên).

Thứ hai, bên cạnh đó, cũng phải xác định rõ các trường hợp hạn chế quyền thăm cháu, tiếp cận cháu khi có căn cứ cho rằng ông hoặc bà có thể gây phương hại đến cháu như thói nghiện hút, căn tính bạo lực, có tiền sử bệnh thần kinh, lừa đảo,...

Với kiến nghị này, tác giả cho rằng cần có những quy định về các trường hợp ngoại lệ quyền, tức là các trường hợp hạn chế ông bà tiếp cận cháu khi có cơ sở cho rằng điều này có thể gây phương hại đến lợi ích của cháu. Như vậy, trước hết cần phải đưa ra định nghĩa về “lợi ích đứa trẻ” trong trường hợp thực hiện quyền. Sau đó, là tiên liệu các trường hợp gây phương hại tới “lợi ích đứa trẻ” có thể xảy ra. Và cuối cùng, là xác định những loại bằng chứng như thế nào sẽ được chấp nhận khi Tòa tiến hành xem xét các trường hợp hạn chế ông bà tiếp cận cháu.

¹³ Lê Anh, *Bé 20 ngày tuổi bị giết: Bà nội nói gì khi được hỏi chuyện xem bói*, báo điện tử Vietnamnet, đăng tải ngày 29/11/2017, <http://vietnamnet.vn/vn/thoi-su/vu-ba-noi-giet-chau-o-thanh-hoa-ba-noi-noi-gi-khi-duoc-hoi-chuyen-xem-boi-413759.html>, truy cập ngày 5/12/2018.

¹⁴ Công Lý, *Kinh hoàng ông hiếp dâm 3 đứa cháu nội và ngoại*, báo Tin Việt 24h, đăng tải ngày 31/01/2018, <http://tinviet24h.com/kinh-hoang-ong-hiep-dam-3-dua-chau-noi-va-ngoai.html>, truy cập ngày 7/12/2018.

Thứ ba, trên cơ sở luật nội dung, cần áp dụng một quy trình tố tụng riêng biệt và cụ thể trong trường hợp xảy ra tranh chấp giữa ông bà và cha mẹ về quyền tiếp cận trẻ em. Bởi trẻ em là người có quyền và lợi ích liên quan chính trong cuộc tranh chấp, nhưng cũng là đối tượng đặc biệt (trẻ vị thành niên), dễ gặp tổn thương về mặt tâm lý nên không thể áp dụng các trình tự, thủ tục thông thường. Bên cạnh phương pháp hòa giải, nếu các bên vẫn phải ra tòa thì vụ việc cần được xét xử kín và không công khai nhằm đảm bảo riêng tư cho đứa trẻ và gia đình.

3. Kết luận

Trong bối cảnh hội nhập, xuất hiện ngày càng nhiều các quan hệ hôn nhân và gia đình có yếu tố nước ngoài. Khi hầu hết các quốc gia tiên tiến đều có hành lang pháp lý về vấn đề mối quan hệ “ông bà, cháu chắt” sự thiếu vắng các cơ chế có liên quan ở Việt Nam sẽ gây ra nhiều khó khăn trong việc đảm bảo quyền và nghĩa vụ của các bên, đặc biệt là trong trường hợp xin công nhận và cho thi hành bản án của tòa án nước ngoài tại Việt Nam. Việc ghi nhận quyền giữ mối liên hệ với ông bà của cháu trong pháp luật hôn nhân và gia đình không chỉ giúp bảo vệ quyền và lợi ích của trẻ em, mà còn thúc đẩy giao lưu dân sự quốc tế, giải quyết được những vấn đề pháp lý phát sinh khi xảy ra tranh chấp hôn nhân và gia đình có yếu tố nước ngoài.

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Luật Hôn nhân và gia đình Việt Nam 2014.
2. Bộ luật Dân sự Pháp.
3. Trường Đại học Luật thành phố Hồ Chí Minh (2017), *Giáo trình Luật Hôn nhân và gia đình Việt Nam*, NXB Hồng Đức - Hội Luật gia Việt Nam.
4. Lê Anh, *Bé 20 ngày tuổi bị giết: Bà nội nói gì khi được hỏi chuyện xem bói*, báo điện tử Vietnamnet, đăng tải ngày 29/11/2017, <http://vietnamnet.vn/vn/thoi-su/vu-ba-noi-giet-chau-o-thanh-hoa-ba-noi-noi-gi-khi-duoc-hoi-chuyen-xem-boi-413759.html>, truy cập ngày 5/12/2018.
5. Công Lý, *Kinh hoàng ông hiệp dâm 3 đứa cháu nội và ngoại*, báo Tin Việt 24h, đăng tải ngày 31/01/2018, <http://tinviet24h.com/kinh-hoang-ong-hiep-dam-3-dua-chau-noi-va-ngoai.html>, truy cập ngày 7/12/2018.
6. *Petits-enfants: droit de visite des grands-parents*, trang tư vấn pháp luật Droit finance, <https://droit-finances.commentcamarche.com/faq/5487-petits-enfants-droit-de-visite-des-grands-parents>, truy cập ngày 8/12/2018.
7. *Le droit de visite des grands-parents*, trang thông tin hỗ trợ pháp lý Dossier familial, <https://www.dossierfamilial.com/famille/enfant/le-droit-de-visite-des-grands-parents-55394>, truy cập ngày 6/12/2018.